

УДК 72.01

Н. Ю. Житкова,

*доцент кафедри дизайну архітектурного середовища
Київський національний університет будівництва і архітектури*

«ІНДУСТРІАЛЬНА КУЛЬТУРА – ДЖЕРЕЛО НОВІТНІХ СТИЛІВ»

Анотація: розглянуто генезу розвитку промислових будівель і формування новітніх естетичних прийомів і поглядів, означений вплив пріоритетів естетики індустріальної культури на сучасну архітектуру. Окреслено зв'язок архітектура – машина та машина – архітектура.

Ключові слова: генеза, індустрія, культура, спадок, стилі, смаки, збереження, реновація, розвиток.

Індустріальна культура, що відходить у минуле, залишила невичерпаний спадок для вивчення причинно-наслідкових явищ в галузі архітектури і дизайну. В контексті цих питань залишається споконвічна боротьба форми і змісту, зародження і розвитку новітніх стилів їх сприйняття соціумом і їх вплив на формування смаків суспільства. Незважаючи на те що тема завжди була актуальною для дослідження, сплеск уваги до цього явища було яскраво виражено в такій історичні періоди:

- 20-30х рр. ХХ ст. (Бухаус, ВХУТЕМАС, ВХУТЕИН);
- 60-80х рр., які увійшли в історію як період освоєння новітніх будівельних матеріалів і конструкцій і пошуку сучасної естетики;
- теперішні, 2000і рр. коли промислові будівлі в недалекому минулому отримують якості громадських внаслідок реновації.

На відстані часу виявляються нові погляди на розуміння того, що відбувалося і що зберігалось та вплинуло на новітні явища в архітектурі і дизайні. Не достатньо глибоко досліджено генезу промислових будівель і їх взаємозв'язок з машинами і механізмами. Формування новітніх стилів і пріоритетних уподобань смаків суспільства розглянуто в наукових працях фрагментарно і не пов'язано з історико-культурним розвитком суспільства, не вивчені регіональні особливості проявів явищ індустріальної культури і їх наслідків. Незважаючи на те, що останнім часом наукова спільнота активізувала свою увагу до вивчення доби індустріальної культури, тема залишається невичерпаною. Об'єкти, що залишились в міському середовищі, утворюють своєрідну естетико-емоційну атмосферу, нібито послання із минулого в сучасне і вимагає відповідного осмислення. Інші з них – підлягають сучасним завданням реноваціями і саме тому необхідно здійснити об'єктивну

оцінку спадщини за- для збереження і акцентування надбань естетики минулого і прокладання шляхів у майбутнє.

– Архітектура промислових будівель - є самою молодого галуззю архітектурної творчості. Незважаючи на те, що історія розвитку індустрії нараховує 3 сторіччя, лише ХХ ст.. стало «золотою добою» промислової архітектури. Які б протиріччя і досягнення не супроводжували її еволюцію, всі вони були тісно пов'язані з її змістовною своєрідністю.

- Журнал «Промышленность и техника» (1903г) визначає:

...«Огромные фабричные постройки нашего времени очень интересны, но они не принадлежат к числу архитектурных произведений. Строитель создает для фабрики только бездушную, хотя и целесообразную оболочку, тогда как все, само по себе, важное внутреннее устройство относится к области технологии». Цікаво, що вже у 1903 році панували промислові будівлі в яких її оболонка існувала досить автономно, нібито футляр для обладнання. Відсутність органічного зв'язку між конструкцією виробничого корпусу та інженерним обладнанням, верстатами і обладнанням, роздівлялося, принаймні, як певне непорозуміння в зустрічі сталої традиції будівництва і новітньої сфери діяльності людини. Згодом, саме ця незалежність конструкції і будівлі від її наповнення стало досягненням в архітектурі промислових підприємств і призвело до утворення новітніх типів будівель. На відстані часу майже в сторіччя це стало новим витком в спіралі еволюційного розвитку об'єктів індустріальної культури.

Діяльність професійного архітектора в промисловій сфері до середини ХІХ ст. була скоріше виключенням, ніж правилом. Її замінювала непрофесійна анонімна «функціональна традиція». Це була архітектура доцільності, більш близька за своєю сутністю до природного формоутворення, ніж до продукту культури. Але цей період залишив такі відкриття, як, наприклад «ленточные окна» (окна ткачей). Те, що півтора сторіччя згодом Ле Корбюзьє возведе в ранг принципа сучасної архітектури, тут, в народжуваній архітектурі промислових будівель є лише доведений до абсолюту утилітарний елемент.

Захист «функціональної традиції» співпав в часі з активною урбанізацією середини ХІХ ст. коли місто і заводи особливо стимулювали взаємний розвиток.

Підприємець звертається до професійного архітектора оскільки виробничі будівля набуває значення «обличчя» підприємства. Формується «комерційний фасад». Декоративні фасади становляться «ідеологічною ширмою» або фальш фасадами, що приховують бруд і непорядкованість виробничого середовища. «Палацями» жебрацтва називали фабричні будівлі ХІХ ст. і це саркастичне порівняння точно відбивало протиріччя між їх формою

і змістом. (наприклад в Німеччині існував закон у відповідності з яким промислові цехи, що розташовані у сільській місцевості, повинні мати облік ферми, щоб не порушувати край образ. Це мало на меті утворення погодженої забудови, задовольняло смаки мешканців, не викликало композиційного протиріччя поселень, але штучно приховувало організм промислового підприємства. Врешті решт це було природно, оскільки конструкції відповідали вимогам громадських будівель. Матеріал, здебільшого, цегла, утворював пластику фасаду, що була притаманна пануючим уявленням про архітектурну естетику що базувалась на канонізованих стилях. Цікава ремінісценція із сучасністю: промислові будівлі коректно вписані в ландшафт і мають вигляд громадських будівель. Але якщо в минулому такі рішення побудовані на протиріччі, що в теперішньому часі це зумовлено погодженістю технології і будівлі.

Капіталізм в образі машини зруйнував патріархальну ідилію дрібнотоварного виробництва і спровокував негативну реакцію на всіх щаблях суспільної свідомості. Водночас, це період народження і розвитку промислового дизайну з усіма складнощами та протиріччями.

Архітектори зневажливо ставилися до промислового обладнання і не вважали за потрібне углиблятися в функціональні особливості фабрики, де панував інженер. На цьому протиріччі з'являються фасади «венетіанського палаццо» за яким розміщувався мартенівський цех і силует мечеті – димові труби замасковані під мінарети, - плоди першого вторгнення виробничих цехів в цеха архітектури. Певні труднощі викликає втілення в архітектурні форми чавуну. Нерозуміння та невміння розрахувати пластичні і несучі можливості нового матеріалу в будівництві народжують «коринфську колонну» кабінетно-декоративного масштабу в цеху бесемерівського виробництва. На противагу цьому явищу XIX сторіччя згодом постають яскраво еkleктичні рішення Бартона Майєра. В XX сторіччі його коринфська колонна вже має капітель, що є утворена трапецієвидними металевими пластинами стягнутими відвертими болтами – знов таки перегукування в часі та віддзеркалення явищ.

Поетика модерна і символізму початку XX ст. стала благодатною цариною задля проникнення індустріальної романтики в художньо-мистецьку свідомість на відзнаку від стилізацій минулого сторіччя. З визнанням Ейфеля нібито відміняється табу на технологічні та інженерні форми. Отримає визнання нове трактування здавна відомих архітекторам матеріалів – скла і металу.

Ситуація взаємодії і взаємовпливу форми і змісту в архітектурі найбільш яскраво відображалася в галузі промисловості. Причому це стосувалося не тільки промислових будівель, але й машини як такої. Машини, яка виробляла і

яку виробляли. Напружена боротьба сталого та рухливого новітнього формувала нову естетику. Незважаючи на те, що індустріальний спосіб виробництва обладнання утворився нещодавно, наближалися до нього поступово. Процес формування в проектуванні обладнання зазнав складної еволюції. Розвиток форми машин, верстатів та обладнання завжди був пов'язаний із стилем напрямком архітектури відповідної епохи та із засобом виготовлення. До середини XIX століття обладнання, верстати та інше устаткування виготовлялися кустарно. Майстер-ремісник вручну створював по-своєму унікальні речі, досягаючи високої художньої виразності та якості в контексті загальноприйнятих функціонально-естетичних цінностей часу. З другої половини XIX ст. всі вироби виготовлялися напівіндустріальним чи напівкустарним засобом тому виробники дбали про художню виразність, але в кінці сторіччя про неї вже майже не дбали. Доречно буде визначити роль в цьому питанні пріоритетів соціокультурного розвитку суспільства. Не останню роль відіграють економічні завдання: продавати товар який має не тільки функціонально корисні якості, але й естетично привабливі. Інша справа уявлення про естетику в суспільстві споживачів і економічні умови, які сприяють її формуванню. Так розбудова Радянської держави після Громадянської війни (1918-1922) відбувалася на тлі лозунгів самовідречення в ім'я світлого майбутнього. Динамічність, аскетика, функціональність, врешті решт – новонароджений конструктивізм, який мав розповсюдженість у всіх сферах життя та став знаковим у відображенні оточуючої дійсності. Цікаво, що становленню концепції проектування об'єктів індустріальної спадщини - архітектури та дизайну приділяли значну увагу водночас такі знакові постаті як – Ле Корбюз'є, Петер Беренс, Вальтер Гропіус і видатні представники радянського авангарду. Незважаючи на дорікання представникам «Баухауза» на їх захоплення утопічними ідеями про перебудову суспільства шляхом становлення гармонійного предметного середовища не можна не погодитися з тезою, в якій архітектура розглядалася як прообраз соціальної погодженості, як початок що поєднує мистецтво, ремесла і техніку. В.Гропіус стверджував, що досконала архітектура приводить людські відносини, речі, просторове середовище, життя, техніку та матеріали а також супроводжуючи її мистецтва – живопис, різьбярство, театр та декоративно-прикладну творчість до інтегральної єдності цілісної та емоційно-виразної форми. [1]

Школи ВХУТЕМАСа та ВХУТЕІНа, як свого часу і Веркбунд і Баухауз приділяли велику увагу дослідженню питання взаємодії виробничого середовища або втілення функції в естетику. Пріоритет технологій, конструкцій, матеріалу над прикрашенням нарешті, захоплення відкритою геометричною формою віддзеркалює час естетичної та функціональної

взаємодії виробництва, як такого, і масового виробництва продукції широкого спектру.

В 1924 році М.Я.Гінзбург писав: «Если в прошлое столетие главным содержанием архитектуры был жилой и общественный дом, влиявший на промышленную архитектуру, то теперь происходит явление, как раз обратное; промышленная архитектура, ближе стоящая к источникам современного формопонимания должна оказать влияние на жилую архитектуру, наиболее традиционную и косную».[10]

Динамічний розвиток індустріальної культури спонукало формування нових типів будівель, конструкцій, матеріалів, технології спорудження. Як було визначено розвиток промислових будівель, по суті, спонукала, перш за все, функціональна доцільність. Так, відповідно до існуючих конструктивних систем, промислові підприємства розміщувалися в пристосованих будинках і приміщеннях, мали природне освітлення, яке забезпечувало робочий процес в денний період та відповідало не широкій будівлі (15-25м). Поява будівлі базилікального типу, забезпечувало робочий процес освітленням та аерацією завдяки бічному вертикальному склінняю і вікнам середньої частини будівлі, розташованого зверху. Збільшення ширини будівлі стало можливим завдяки світло-аераційним надбудовам і воронкам внутрішнього водовідводу, а згодом – забезпечення внутрішніх параметрів мікроклімату завдяки інженерній інфраструктурі призвело до появи виробничих корпусів з великими геометричними параметрами. Впровадження систем уніфікації та модульної координації була нагальною необхідною і сприяла прискоренню строків возведення будівель, але поставило питання естетичної виразності. Форма, що була цілком органічною до змісту будівель не відповідала уявленням про архітектурну виразність. Збільшений масштаб, виявлені елементи транспортної та інженерної інфраструктури, графічно розкриті стики стінових панелей, вітражне лінійне скління, не усвідомлення та нерозуміння нової тектоніки будівлі – все це спонукало архітекторів на пошуки новітньої естетики. Фахівці і суспільство періоду 60-70 х років не усвідомлювали змісту тих паростків, що згодом стане новітньою естетикою. Машина перемогла архітектуру і стала архітектурою. Мотиви індустріальної культури, органічні для архітектури промислових будівель, - було розповсюджено на інші сфері діяльності архітекторів в громадських та житлових будівлях. Домінування вираженої ззовні конструкції, матеріалів і пластично виражених надзвичайно образних елементів інженерного обладнання – в погодженій сукупності читалися як образ і як відгук в сучасності доби індустріальної культури людства.

Література:

1. Гропиус В. Границы архитектуры – М.: Искусство, 1971. – 286 с.
2. Даниленко В.Я. Основы дизайна: Навч. посібник. - К.: ІЗМН, 1996. – 92с.
3. Житкова Н. Ю. Промислові підприємства в містобудівному середовищі Києва. / Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Вип.6 – К.: КНУБА, 1999. – 114 с.
4. Житкова Н.Ю. Формування фірмового стилю промислових підприємств. Вип. 9 – К: КНУБА, 2001.-22с.
5. Костов К. Типология промышленных зданий. – М.: Стройиздат, 1987. – 208с.
6. Мастера архитектуры об архитектуре. /Под ред. Иконникова А.В. – М.: Искусство, 1972. – 590 с.
7. Морозова Е.Б. Архитектура промышленных объектов: прошлое, настоящее, будущее. – Минск: УП «Технопринт», 2003. -316с.
8. Научные исследования в области архитектуры интерьеров промышленных зданий. – М. : ЦНИИпромзданий. – Вып. 59, 1977.-105с.
9. Современная архитектура.1973.1/Перевод с французького L'architecture d'au jourd'hui / Жан-Пьер Кузен. Организация среды и условия труда. ст.75.
10. Хан-Магомедов С. О. Творческие течения, концепции и организации советского авангарда. – М. : Архитектура, 1993. – 295с.
11. Hlavacěk E. Architektura pohybu a proměn. Praha. Odeon., 1985. – 167 с.

Аннотация

Рассмотрен генезис развития промышленных зданий и формирование новейших эстетических приемов и взглядов, обозначено влияние приоритетов эстетики индустриальной культуры на современную архитектуру. Очерчена связь архитектура - машина и машина - архитектура.

Ключевые слова: генезис, индустрия, культура, наследие, стили, вкусы, сохранение, реновация, развитие.

Annotation

The genesis of industrial buildings and the formation of modern aesthetic techniques and attitudes that influence the priorities indicated aesthetics of industrial culture in modern architecture. Outlines the communication architecture - the machine and the machine - architecture.

Keywords: Genesis, industry, culture, heritage, style, taste, preservation, renovation and development.